

Θανάσης Γεωργιάς¹

Εισαγωγικές σκέψεις για την ερμηνευτική-φαινομενολογική προσέγγιση στη ψυχοθεραπεία

Εισαγωγή

«Συχνότερα νοιώθω πίεση στο στήθος κι ένα σφίξιμο στο λαιμό. Το σώμα μου είναι σφιγμένο σαν πέτρα και βαρύ. Ακόμα και οι πιο καθημερινές πράξεις μου φαίνονται δύσκολες. Όλα μου φαίνονται άνοστα, και άγευστα. Τίποτα δεν με ελκύει, τίποτα δεν μου μιλάει, τίποτα δεν με ευχαριστεί. Σαν να έρχονται όλα από μακριά –απόκοσμα! Δεν νοιώθω πια τίποτα. Κάποτε με συγκινούσαν πολύ τα χρώματα και τα λουλούδια. Τώρα τα πάντα μου φαίνονται μουντά, ξένα, έχουν χάσει τα χρώματά τους. Ένα κόκκινο τριαντάφυλλο είναι μόνο μια σκέτη κόκκινη επιφάνεια, έχει χάσει κάθε τι ελκυστικό. Σκέτες επιφάνειες χωρίς νόημα, όλα ασύνδετα και σκόρπια και όλα ακίνητα. Σαν τίποτα να μην έχει ζωή, τίποτα δεν αλλάζει, τίποτα δεν κινείται, ούτε και οι μέρες, ούτε και οι ώρες. Τίποτα δεν πρόκειται να αλλάξει. Όλα κολλάνε αλλά την ίδια στιγμή είναι σαν μόνο εγώ να κολλάω και όλα με προσπερνάνε. Νοιώθω μόνος και παράταιρος από τους άλλους, και τα πράγματα ασύνδετα μεταξύ τους. Όταν μου μιλάνε, ακόμα και όταν μου εκδηλώνουν το ενδιαφέρον τους, νοιώθω ότι με πιέζουν και με βαραίνουν επί πλέον. Θέλω να τους αποφεύγω όλους, προτιμώ να μένω μόνος. Το κάθε τι μου φαίνεται μη πραγματικό, όλα μοιάζουν νεκρά, αλλά ξέρω ότι όλα είναι στη θέση τους και είναι φυσιολογικά. Το χειρότερο είναι πως το νοιώθω ότι δεν νοιώθω τίποτα και ότι αυτό συμβαίνει μόνο σ' εμένα».

Καθώς μιλά το βλέμμα του φαίνεται άτονο και κουρασμένο, η φωνή του ακούγεται αδύναμη, οι κινήσεις του διστακτικές. Κυρτή στάση, κατεβασμένο κεφάλι, πόδια και χέρια πεσμένα προς τα κάτω. Θα μπορούσαμε βεβαίως εδώ να αναγνωρίσουμε έναν άνθρωπο που βρίσκεται σε κατάθλιψη.

Υπάρχουν διάφοροι τρόποι για να προσπαθήσουμε να κατανοήσουμε αυτά που μας λέει ο συγκεκριμένος άνθρωπος και να τοποθετηθούμε ως θεραπευτές. Ο πιο διαδεδομένος τρόπος της εποχής μας είναι ο φυσικοεπιστημονικός, όπου όλο αυτό θα μπορούσε να κατανοηθεί ως μια ασθένεια, κατά βάση οργανικής αιτιολογίας, οπότε χρειάζεται να χορηγήσουμε μια φαρμακευτική αγωγή για να φύγουν τα συμπτώματα. Θα μπορούσαμε ακόμα να σκεφτούμε ότι τα συμπτώματά του έχουν κάποια σημασία που παραπέμπει σε μια κρυμμένη αιτία. Σε αυτήν την περίπτωση θα προσπαθούσαμε να τα κατανοήσουμε αποκωδικοποιώντας τα στο φως κάποιας θεωρίας που μας φαίνεται ότι τα εξηγεί καλύτερα. Υπάρχει βέβαια και η περίπτωση να παραιτηθούμε συνολικά και εκ των προτέρων από κάθε απόπειρα κατανόησης, θεωρώντας ότι όχι μόνο είναι άσκοπη -αφού καμία κατανόηση δεν είναι επαρκής στο να εμπεριέξει πλήρως το βίωμα- αλλά είναι και επιζήμια, αφού διαστρεβλώνει κάθε βίωμα. Στη βάση αυτής της οπτικής, η διαστρέβλωση συμβαίνει αναπόφευκτα, αφού κάθε κατανόηση βρίσκεται προσδεμένη σε μια προ-κατανόηση, (μια προ-κατάληψη) και, κατ' αυτόν τον τρόπο, δεν διαθέτει την ευρύτητα ενός καθαρού και απροκατάληπτου βλέμματος.

Θα ήταν δυνατόν να υπάρξει ένας άλλος τρόπος προσέγγισης του συγκεκριμένου ανθρώπου μέσα από ένα Φαινομενολογικό-Υπαρξιακό βλέμμα; Τι χαρακτηρίζει όμως ένα τέτοιο βλέμμα και

¹ Θανάσης Γεωργιάς: Ιατρός, ψυχαναλυτής, ιδρυτικό μέλος της Ελληνικής Εταιρείας Φαινομενολογικής-Υπαρξιακής Ανάλυσης και Ψυχοθεραπείας (Hellenic Society of Daseinsanalysis) και πρόεδρός της. Μέλος της εκπαιδευτικής της επιτροπής. Από το 2010, μέλος του διοικητικού συμβουλίου και της εκπαιδευτικής επιτροπής της International Federation of Daseinsanalysis, IFDA (πρόκειται για τη διεθνή της Daseinsanalysis).

τι καινούργιο κομίζει; Δεν έχουμε ήδη πολλές και καλές θεωρίες; Γιατί χρειαζόμαστε και κάτι ακόμα;

Σχετικά με αυτά τα ερωτήματα, θα επιχειρήσουμε μια σύντομη περιδιάβαση στον τρόπο της *Daseinsanalysis*² και της Υπαρξιακής Φαινομενολογίας. Ας έχουμε κατά νου ότι δεν πρόκειται, τόσο, για μια ακόμη δομημένη θεωρία. Πρόκειται, περισσότερο, για ένα ξανακοίταγμα και εκ μια νέου επερώτηση που φτάνει μέχρι τα οντολογικά θεμέλια που προσδιορίζουν αφανώς σύμψασα τη ματιά μας (τη θεωρία μας), τόσο στο πεδίο της ψυχοθεραπείας όσο και στο ευρύτερο πολιτισμικό περιβάλλον της εποχής μας. Ίσως, ακριβώς, μέσα από την επερώτηση της αφανούς πλευράς του φαινομένου³ (μέσα από την επερώτηση αυτής της πλευράς που καθώς αυτοαποσύρεται⁴ καθίσταται εφικτή η ανάδυση της εμφανούς πλευράς του) ίσως τότε να μπορέσουμε να μιλήσουμε για τις νέες δυνατότητες που κομίζει η Φαινομενολογία στη ψυχοθεραπεία.

Το ιστορικό πλαίσιο και η πνευματική ατμόσφαιρα της Υπαρξιακής Φαινομενολογίας

Την *Daseinsanalysis* και την εν γένει Φαινομενολογική-Υπαρξιακή προσέγγιση στη ψυχοθεραπεία, δεν μπορούμε να την δούμε ξεκομμένη από τη θυμική διάθεση και τους προβληματισμούς της εποχής μέσα στην οποία παρουσιάζεται. Τα πρώτα ίχνη της εντοπίζονται στο διάστημα μεταξύ των δυο παγκοσμίων πολέμων αλλά εμφανίζεται ορμητικά ιδίως μετά τον 2ο παγκόσμιο πόλεμο και κατά τη διάρκεια του δεύτερου μισού του 20ου αιώνα. Πλέον, στις μέρες μας διασχίζεται σε παρακλάδια και υδροδοτεί πολλαπλά ρεύματα που διατρέχουν τη δική τους ιδιαίτερη, πλην όμως, συγκλίνουσα, παράλληλη ή εφαπτόμενη, πορεία. Όλα τα φαινομενολογικά-υπαρξιακά ρεύματα τα χαρακτηρίζει ο κοινός τόπος της θυμικής διάθεσης, του προβληματισμού, και της γλώσσας που προσδιορίζονται από την απαρχή τους, από την κοινή τους καταγωγή.

Η Φαινομενολογική-Υπαρξιακή προσέγγιση επιχειρεί μια στροφή στην επικρατούσα μέχρι εκείνη τη στιγμή αντίληψη και πρακτική της ψυχοθεραπείας. Το κλειδί (το password) αυτής της στροφής θα μπορούσε να βρεθεί στη φράση «*πίσω στα ίδια τα πράγματα, στη καθημερινή βιοτική πραγματικότητα (factizität), πίσω στην ίδια τη ζωή, στη γεγονότητα της ύπαρξης!*» Βεβαίως, σε αυτήν τη φράση αντηχεί ένα υπαρξιακό αίτημα που δεν αφορά μόνον τον τομέα της ψυχοθεραπείας. Αφορά μία ολόκληρη εποχή, καθώς αναδύεται μέσα από τη στάχτη, τη φρίκη, το θάνατο και το αδιανόητο των πιο φονικών πολέμων της παγκόσμιας ιστορίας. Το ίδιο αίτημα, με διάφορες παραλλαγές, το βρίσκουμε να αντηχεί και στην φιλοσοφία και στην τέχνη και στις διάφορες αναζητήσεις και προβληματισμούς που αφορούν την πολιτική, τις ιδεολογίες και τις μορφές οργάνωσης του κοινού βίου. Η Φαινομενολογική-Υπαρξιακή κατεύθυνση προέκυψε ακριβώς, στην προσπάθεια να κερδηθεί μια νέα προοπτική και μια νέα σχέση με τη ζωή αλλά όχι μέσα από μια ουδέτερη και αποστασιοποιημένη περιγραφή, ωσάν να αφορά ένα τρίτο πρόσωπο. Πρόκειται για μια διαφορετική προσέγγιση της πραγματικότητας και της ίδιας της ανθρώπινης ύπαρξης από τη σκοπιά της προσωπικής-υποκειμενικής εμπειρίας –από τη σκοπιά της *πρωτοπρόσωπης* και όχι της *τριτοπρόσωπης* περιγραφής. Πρόκειται για μια απόπειρα

² *Daseinanalysis*: Εισήχθη σαν όρος από τον Binswanger, ο οποίος προσπάθησε να συγκεράσει την Φαινομενολογία, την Ψυχανάλυση και την οντολογία του Martin Heidegger. Σαν ψυχοθεραπευτική κατεύθυνση αναπτύσσεται μετά τα σεμινάρια στο Zollikon (δεκαετία '60-'70), στα οποία, με πρωτοβουλία του Metard Boss, συμμετείχαν ο Heidegger και ψυχαναλυτές από χώρες της κεντρικής Ευρώπης. Αφητηριακά σημεία της *Daseinanalysis* αποτελούν η Ερμηνευτική Φαινομενολογία και η οντολογική επερώτηση των προϋποθέσεων της ανθρώπινης ύπαρξης.

³ «*Πίσω από τα φαινόμενα της Φαινομενολογίας δεν υπάρχει ουσιαστικά τίποτε άλλο, σίγουρα όμως αυτό που μέλλει να γίνει φαινόμενο μπορεί να είναι κρυμμένο. Και ακριβώς επειδή τα φαινόμενα αρχικά και ως επί το πλείστον δεν είναι δεδομένα, έχουμε ανάγκη τη Φαινομενολογία*»(Heidegger, «Είναι και Χρόνος», σελ.75, μετάφραση Γιάννη Τζαβάρα, εκδ. Δωδώνη)

⁴ «*Φύσις κρύπτεσθαι φιλεί*» Ηράκλειτος, απόσπ, 123.

επανατοποθέτησης και επανασυντονισμού με την δική μας, προσωπική εμπειρία του Είναι/μη Είναι και της ύπαρξής μας.⁵

Ας δούμε λίγο περισσότερο πως προέκυψε η ανάγκη της επανατοποθέτησης:

Στα πλαίσια του νεότερου ευρωπαϊκού πολιτισμού, και ιδίως από τον Descartes κι έπειτα, η εμπειρία του *Είναι* και το εύρος του ερωτήματος που τη συνοδεύει, βαίνουν διαρκώς συρρικνούμενα. Η αναζήτηση του νεωτερικού δυτικού ανθρώπου για ένα θεμέλιο που θα μας προσφέρει την πολυπόθητη βεβαιότητα σχετικά με το τι είναι αληθές και τι όχι, εστιάζει πλέον στο ανθρώπινο *ego* και στην αυτοκατάφασή του (*cogito ergo sum*). Ο εσωτερικός του κόσμος γίνεται το κέντρο της πραγματικότητας και, από αυτό εξορμώντας, διεισδύει ο νεωτερικός άνθρωπος στον εξωτερικό κόσμο με μια μέθοδο που βασίζεται στην ορθολογικότητα και την ενδεδειγμένη ανάληψη. Ως κτήτορας πλέον της αληθούς γνώσης και της αποτελεσματικής μεθόδου, φιλοδοξεί ο άνθρωπος να ελέγξει το κάθε τι, ακόμα και τον ίδιο του τον εαυτό, και να δημιουργήσει ένα κοινωνικό συμβόλαιο που θα ρυθμίζει τη συνύπαρξη. Φιλοδοξεί να δημιουργήσει μια όλο φως κοινωνία, απαλλαγμένη από κάθε σκιά αδικίας και αβεβαιότητας. Στα πλαίσια αυτής της αντίληψης δημιουργούνται, είτε μεγάλες φιλοσοφικές θεωρίες και ιδεολογίες που διεκδικούν την επικράτησή τους στο όνομα της αλήθειας, είτε αποϊδεολογικοποιημένες και με αποστάσεις από τη φιλοσοφία επιστημονικές τεχνολογίες που εγγυώνται την πρακτική αποτελεσματικότητα. Και οι μιν και οι δε εγείρουν αξιώσεις καθολικότητας.

Από τον Διαφωτισμό κι έπειτα, έγινε μεγάλη προσπάθεια για διάκριση της γνώσης από άλλες μορφές δοξασιών και πίστσεων, ώστε να υπάρξει θεμελίωση και στήριξη στο αντικειμενικά βέβαιο. Με βάση αυτό το αίτημα, η επιστημονική αντίληψη, έθεσε ως αφετηρία της τον άνθρωπο ως ένα υποκείμενο, ένα *ego*, που διακατέχεται από την επιθυμία να κατακτήσει «αντικειμενικές» αλήθειες. Τούτο σημαίνει ότι το υποκείμενο πρέπει να είναι όσο το δυνατόν περισσότερο απροκατάληπτο ώστε να προσεγγίζει το αντικείμενο χωρίς προκατασκευασμένες ιδέες και σχήματα. Η επιδιωκόμενη και επιθυμητή προσέγγιση, χρειάζεται να μην είναι «υποκειμενική» αλλά «αντικειμενική», και βέβαια, μια αντικειμενική προσέγγιση χρειάζεται να είναι καλλιεργημένη, πειθαρχημένη και μεθοδική. Αυτό οδηγεί στη διαμόρφωση μιας μεθοδολογίας, χάρις στην οποία υποτίθεται ότι μπορούμε να συλλάβουμε την αλήθεια καθεαυτή, απομακρύνοντας όλες τις ερμηνεύσεις μας, όλες τις παραδοχές ή προκαταλήψεις μας, όπως ακριβώς κατά τη διάρκεια ενός πειράματος στη φυσική προσπαθούμε να εξουδετερώσουμε την επενέργεια των εξωγενών παραγόντων. Κατ' αυτόν τον τρόπο, μετατρέπεται το καθετί σε «αντικείμενο» το οποίο πρέπει να πιστοποιηθεί, ακριβώς όπως πιστοποιούμε ένα πειραματικό αποτέλεσμα. Το κάθε τι πρέπει να μελετηθεί με έναν αποστασιοποιημένο τρόπο, σαν κάτι ξένο από υπαρξιακής σκοπιάς και στερούμενο προσωπικής σημασίας, όσο τα φαινόμενα που μελετά η επιστήμη. Όμως, η έννοια της αντικειμενικότητας προϋποθέτει απόλυτες αλήθειες με διαχρονική ισχύ, και αυτό με τη σειρά του προϋποθέτει μια αντίληψη για την «πραγματικότητα» που χαρακτηρίζεται από στατικότητα και ακινησία. Ένα άχρονο *Είναι*. Τα γεγονότα της ζωής, κατ' αυτόν τον τρόπο, περικλείονται και συνοψίζονται σε ένα σταθερό σημείο, μια *ουσία*, την οποία μπορούμε να ανακαλύψουμε και να τη χειραγωγήσουμε. Αυτή η αντίληψη μας οδηγεί σε μια -εν τέλει- αγεφύρωτη απόσταση του γνωστικού υποκειμένου από τα γνωστικά αντικείμενα, καθώς τα αντιλαμβανόμαστε από τη σκοπιά του τρίτου προσώπου, όχι ως συμμετοχοί, αλλά ως οι παρατηρητές που τα ανάγουν όλα σε μια νομοτέλεια η οποία στέκεται πάνω από τα αντικείμενα και τα καθορίζει. Η ίδια η νομοτέλεια δεν είναι γεγονός της εμπειρίας, δεν είναι ζωή, είναι στατικότητα, εκτός κίνησης και ζωής. Η τριτοπρόσωπη και «αντικειμενική» παρατήρηση βγαίνει έξω από τη ζωή και τον «κόσμο», με την πρόφαση ότι έτσι κατανοεί πληρέστερα την αλήθεια τους. Πρόκειται όμως, για μια «αλήθεια» που τα μηδενίζει. Αυτού του είδους η γνωστική σχέση είναι μόνον κατά σύμβαση σχέση, εφ' όσον

⁵ Το αίτημα της εποχής της, η Φαινομενολογική-Υπαρξιακή κατεύθυνση στη ψυχοθεραπεία, το πήρε στα σοβαρά και το ριζικοποίησε, παίρνοντας ώθηση από νοητές όπως οι Dilthey, Bergson, Jaspers, Scheler, James και, βεβαίως, ο Martin Heidegger. Σημαντικό ώθηση έδωσε και πλειάδα μεταπολεμικών νοητών όπως οι Jean-Paul Sartre, Merleau-Ponty, Michel Foucault, Hans-Georg Gadamer, Emmanuel Levinas, Paul Ricœur, Jacques Derrida κ.α

πρόκειται για δυο οντότητες κλειστές στον εαυτό τους και ουσιαστικά ά-σχετες, δυο κλειστούς πόλους: το υποκείμενο και το αντικείμενο.

Ο Husserl στο τελευταίο του έργο⁶, αντιπαραβάλλει, από τη μια την εμπειρία ενός πράγματος όπως μας εμφανίζεται στη καθημερινότητά μας (με το χρώμα του, τον ήχο του τη μυρωδιά του, κλπ) και, από την άλλη το αντικειμενοποιημένο πράγμα ως επιστημονικό αντικείμενο (όπου αντί για ήχο ή χρώμα προσλαμβάνουμε και μετράμε πχ. ηχητικές ταλαντώσεις, και μήκη κύματος). Από τη μια ο «κόσμος της ζωής» ή «ζωντανός κόσμος» (*Lebenswelt*) και από την άλλη ο αντικειμενικός κόσμος της επιστημονικής ακρίβειας. Η μαθηματικοποίηση της φύσης, λέει ο Husserl, την οποία επιχειρεί η σύγχρονη επιστήμη, σκεπάζει και καλύπτει κάθε τι συγκεκριμένο και ζωντανό, με ένα ιδεατό ρούχο αντικειμενικής και επιστημονικής αλήθειας και το μετατρέπει σε αφηρημένο. Έτσι, μετατρέπονται τα ζωντανά φαινόμενα της εμπειρίας μας σε «επιστημονικώς αντικειμενοποιημένα πράγματα» με αποτέλεσμα να καλύπτεται, κάθε τι συγκεκριμένο και ορατό, με ένα «ιδεατό ένδυμα αντικειμενικών και επιστημονικών αληθειών». Ο Husserl, καταλογίζει στις ευρωπαϊκές επιστήμες ότι, από την εποχή του Γαλιλαίου ιδίως κι έπειτα, υιοθέτησαν πλήρως αυτή τη μέθοδο, προκειμένου να πετύχουν την τεχνική διαχείριση και τον αποτελεσματικό έλεγχο των φαινομένων του «ζωντανού κόσμου». Έτσι χάνουν από τα μάτια τους αυτό που είναι η ζώσα πραγματικότητα και το αντικαθιστούν με ό,τι κατασκευάζει η μέθοδος, η οποία καταλαμβάνει βίαια τον «κόσμο της ζωής» στο όνομα της προόδου και της τεχνικής αποτελεσματικότητας. Πρόκειται για μια συνολική κρίση των ευρωπαϊκού οικοδομήματος, που οφείλεται στην αποστασιοποίηση και την αποξένωση από την εμπειρία του «ζωντανού κόσμου της ζωής». Οι επιστήμες, όντας χαμένες στις τυποποιητικές τους αφαιρέσεις, έχουν ξεχάσει τη σύνδεσή τους με τη ζωντανή εμπειρία «των ιδίων των πραγμάτων» και εδώ οφείλεται κατά τη Φαινομενολογία η κρίση του Ευρωπαϊκού πνεύματος. Όταν η θεωρία αποκόβεται από τις γενεσιουργές ρίζες της και χάνει την επαφή της με τα πράγματα τυποποιείται, γίνεται άκαμπτη και το νόημα της αναιρείται. Μια τέτοια στάση, αντί να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε τον κόσμο αρχίζει να μας παρεμποδίζει. Επισκιάζει τα πάντα, καθώς φτάνουμε πλέον να βλέπουμε τη βιωμένη μας εμπειρία αποκλειστικά μέσα από το πρίσμα της επιστημονικής ορθολογικότητας, με συνέπεια, ότι ξεφεύγει από τα όρια της –μεγάλο μέρος της εμπειρίας μας και της ζωής μας- να θεωρείται παράλογο.

Από τον ορθολογισμό στον ανορθολογισμό:

Αυτή ακριβώς η στάση της Νεωτερικότητας τίθεται υπό αμφισβήτηση μετά τους δυο παγκοσμίους πολέμους και τον ψυχρό πόλεμο που χαρακτήρισε το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα, καθώς μέσα από τα σπλάχνα του ορθολογισμού βρέθηκε να ξεπηδά ο πιο σκοτεινός ανορθολογισμός. Μέσα από την τάξη και την ασφάλεια βρέθηκε να ξεπηδά η αταξία και η ανασφάλεια και μάλιστα παίρνοντας διαστάσεις πρωτόγνωρες. Η επικράτηση του τεχνολογικού-τεχνοκρατικού πνεύματος οδήγησε στη βαθμιαία αποξένωση του ανθρώπου από τα δημιουργήματά του, αλλά και από τον ίδιο του τον εαυτό. Βαθμιαία υποχωρεί ακόμα και η αυτοαναγόρευσή του σε ένα αφετηρίακό εγώ που φιλοδοξεί να ελέγξει τα πάντα προς όφελός του. Τώρα πλέον ο άνθρωπος καθίσταται ένα πράγμα μεταξύ άλλων πραγμάτων και η αξία του αποτιμάται ως ένας απλός αριθμός ανάμεσα σε άλλους αριθμούς λογιστικών στατιστικών. Το αδιέξοδο έγινε ακόμα μεγαλύτερο όταν έγινε αντιληπτή η έκταση της περιβαλλοντικής-οικολογικής καταστροφής στην οποία οδήγησε η νεωτερική αντίληψη περί φύσης ως ένα απλώς οικονομικό και ενεργειακό απόθεμα προς εκμετάλλευση. Η αμφισβήτηση που επικράτησε στη λεγόμενη μετά-νεωτερική εποχή των τελευταίων δεκαετιών, οδήγησε στην επιφυλακτικότητα ως προς τις μεγάλες θεωρίες και την άρνηση του πρωτείου της ορθολογικότητας ως προς τη γνώση. Δεν επιδιώκονται πλέον οι μεγάλες και ολοκληρωμένες δημιουργίες, αλλά προτιμώνται οι ατελείς και αποσπασματικές νύξεις, τα θραύσματα του λόγου, οι κομματιασμένες μορφές. Συχνά γινόμαστε μάρτυρες μιας μετακίνησης: από την πίστη στο πρωτείο του ορθολογισμού, στο βύθισμα στον

⁶ «Η κρίση των ευρωπαϊκών επιστημών και η μεταφυσική φαινομενολογία» (*Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie*), 1934. Παρέμεινε ημιτελής καθώς τον πρόλαβε ο θάνατος.

ανορθολογισμό. Από τη διεκδίκηση της βέβαιης και ασφαλούς γνώσης, στην παραίτηση και την απαξίωση κάθε μορφής γνώσης.

Υπάρχουν όμως μόνον αυτές οι δυο δυνατότητες; Βρισκόμαστε καταδικασμένοι να παλινδρομούμε συνεχώς πότε στο απόλυτο φως και πότε στο απόλυτο σκοτάδι; Από τον ορθολογισμό στον ανορθολογισμό και από εκεί πάλι πίσω;

Όσοι προτείνουν την απόρριψη και την εγκατάλειψη κάθε προσπάθειας για κατανόηση, στο όνομα της αδυναμίας κάθε θεωρητικής γνώσης να ανταποκριθεί και να συλλάβει την εμπειρία της ύπαρξης (της Ζωής, του Είναι), χωρίς να το καταλαβαίνουν υιοθετούν ίσως ανεξέταστα την έννοια της γνώσης όπως έχει διαμορφωθεί από τη νεωτερική μεταφυσική παράδοση. Ο ισχυρισμός ότι η εμπειρία της ζωής είναι, εν τέλει, απρόσιτη και αδιαπέραστη από γενικές έννοιες, στην πραγματικότητα διατηρεί άρρητα και άκριτα την αποστασιοποιημένη και στατική αντίληψη περί έννοιες και γνώσης όπως είχε μέχρι τώρα προσληφθεί. Αυτό που προτείνουν βασίζεται και εμπεριέχει, άρρητα, αυτό που απορρίπτουν.

Θα ήταν εφικτός ένας άλλος τρόπος κατανόησης, κάτι που θα ισοδυναμούσε μια μεταμόρφωση της ίδιας της διαδικασίας της κατανόησης; Μια σημαντική παρέμβαση ως προς αυτό επιχειρεί η Φαινομενολογία, ιδίως στην ερμηνευτική-φαινομενολογική εκδοχή της.

Ο δρόμος της Φαινομενολογίας⁷

Η Φαινομενολογία επιθυμεί να δείξει έναν άλλο δρόμο, όπου δεν υπάρχει κανένας λόγος για αντιπαράθεση μεταξύ υποκειμενικότητας και αντικειμενικότητας, καθώς κάθε μορφή επιστήμης προϋποθέτει ένα προ-υποκειμενικό εμπειρικό στρώμα: τη ζωντανή εμπειρία της καθημερινότητας η οποία πρέπει να εκτιμηθεί ως το θεμέλιο της επιστήμης, υψηλότερα μάλιστα κι απ' αυτήν. Η σχέση τους, στη πραγματικότητα, δεν έχει τη μορφή της ανταγωνιστικής αντίθεσης αλλά της ειλικρινούς αλληλοδιείσδυσης. Η κατανόηση που αναζητά η Φαινομενολογία δεν επιδιώκεται μέσα από τη συμπίεση (ή την εξαφάνιση) της υποκειμενικότητας ούτως ώστε να αποκαλυφθεί το αντικείμενο σε μια υποτιθέμενη καθαρή και αληθινή μορφή. Αντιθέτως, δίνει έμφαση και διερευνά το είδος και τον τρόπο της σχέσης που «δένει μαζί» το υποκείμενο και το αντικείμενο και κάνει το αντικείμενο να εμφανίζεται στο υποκείμενο με τον συγκεκριμένο τρόπο που του εμφανίζεται. Ο τρόπος που εμφανίζεται το αντικείμενο στο υποκείμενο συνιστά το νόημά του, δηλαδή είναι ο τρόπος με τον οποίο κάνει νόημα στο υποκείμενο.

Στη Φαινομενολογία του Husserl, η σχέση μεταξύ υποκειμένου και αντικειμένου κατανοείται ως αποβλεπτικότητα. Από τον Heidegger κι έπειτα ως «κόσμος» (εν-τω-κόσμω-είναι). Η δυτική σκέψη, σε μεγάλο βαθμό υπήρξε πλατωνική, δεδομένου ότι προσπάθησε να μεταθέσει την ουσία του ανθρώπου έξω από την καθημερινή ζωή, αποκομμένη από την βιωματική εμπειρία του κόσμου. Η ανθρώπινη ύπαρξη όμως, είναι εξ αρχής και αναγκαστικά *“in-der-welt-sein”* (εν-τω-κόσμω-είναι). Ο όρος του Heidegger «κόσμος», σημαίνει τον ορίζοντα στον οποίο εμφανίζεται (όχι τόσο εννοιολογικά αλλά κυρίως θυμικά, συγκινησιακά) το κάθε τι που βιώνω, ο για εμένα συγκεκριμένος, κυριολεκτικός, πραγματικός, καθημερινός «κόσμος»⁸. Ένας τρόπος ύπαρξης που αφαιρεί την εμπειρία του «κόσμου» και που κοπιάζει να εξυψωθεί πάνω από την καθημερινότητα του καθημερινού, είναι κενός. Το να υπάρχουν, σημαίνει να υπάρχουν θυμικά-συγκινησιακά εντός του «κόσμου», στη βιωματική σου εμπειρία, στην καθημερινή σου «βιωματική πραγματικότητα».

⁷ Ο δρόμος της Φαινομενολογίας άνοιξε στις αρχές του 20ου αιώνα με το έργο του Edmund Husserl (1859–1938) «Λογικές Έρευνες» (1900 το α' μέρος και 1901 το β' μέρος).

⁸ Το ότι ο άνθρωπος είναι πάντα «εν-τω-κόσμω-είναι» σημαίνει ότι είναι πάντα ένα πλέγμα αναφορών, μια συνεκτική-δομική ενότητα σημασιοδοτημένων σχέσεων. Είναι ένα αρθρωμένο πλαίσιο παραπομπών και συσχετίσεων. Ο «κόσμος», δεν ταυτίζεται με αυτό που κοινώς και πολύ ασαφώς εννοούμε ως κόσμο, δεν είναι ο γνωστός μας κόσμος, και ο άνθρωπος δεν βρίσκεται μέσα σε αυτόν όπως, για παράδειγμα, το νερό μέσα σε ένα ποτήρι. Δεν πρόκειται για ένα σύνολο όντων που προϋπάρχουν, ένα ουδέτερο άθροισμα πραγμάτων, που κάποια στιγμή συνθέτουν τον «κόσμο», αλλά αντίθετα τα όντα ερμηνεύονται (κι έτσι αποκτούν μια συγκεκριμένη μορφή, παρουσία και σημασία) ξεκινώντας από τον προσδιορισμό και την τοποθέτησή τους σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, τον «κόσμο».

Η θεματοποίηση του «ζωντανού κόσμου» από την Φαινομενολογία, φιλοδοξεί να εγκαινιάσει μια αλλαγή της στάσης μας απέναντι στη ζωή, προς την κατεύθυνση της επιστροφής «στα ίδια τα πράγματα» που σημαίνει επιστροφή στην καθαρή και αρχική εκείνη εμπειρία, στην οποία μας προσφέρονται τα πράγματα ως «φαινόμενα». Για να φθάσουμε όμως εκεί, χρειάζεται η φαινομενολογική στροφή του βλέμματος, έτσι ώστε να επιτρέπουμε στο καθετί να φανερώνεται έτσι ακριβώς όπως παρουσιάζεται στην εμπειρία μας, όπως φαίνεται το ίδιο από μόνο του, χωρίς την επινόηση υποθέσεων και αιτιωδών επεξηγήσεων. Πρόκειται για μια αλλαγή στάσης, για την οποία ως προϋπόθεση και ως πρώτο και αποφασιστικό βήμα προτείνεται η **Εποχή (Epoché)** όλων των γνώσεων και αληθειών. Στην *Εποχή*, ο φαινομενικά αντικειμενικός και ανεξάρτητος από το εκάστοτε υποκειμένο κόσμος τίθεται «εντός παρενθέσεως». Αυτό σημαίνει ότι καλούμαστε να εγκαταλείψουμε τις έτοιμες θεωρίες, να στραφούμε προς την βιωματική μας εμπειρία και, μέσα από αυτήν, να προσέξουμε και να μελετήσουμε τον εκάστοτε τρόπο μέσα στον οποίο τα πράγματα ως φαινόμενα μας παρουσιάζονται, συγκροτούνται και αποκτούν την μορφή και την υπόστασή τους. Με την στάση της *Εποχής* καλούμαστε να τοποθετήσουμε «σε παρένθεση» όλες τις προκαταλήψεις μας και να αναστείλουμε όλες εκείνες τις παγιωμένες κρίσεις που μας προκαθορίζουν ή μας επηρεάζουν προς δογματικές κατευθύνσεις. Αφήνουμε πίσω μας ακόμη και κάθε φιλοσοφική, θρησκευτική, ιδεολογική ή επιστημονική πεποίθηση.

«Συνεπώς Φαινομενολογία σημαίνει: αποφαίνεσθαι τα φαινόμενα: επιτρέπω να ιδωθεί αφ' εαυτού του αυτό που δείχνεται, έτσι καθώς τούτο δείχνεται αφ' εαυτού του⁹». Η Φαινομενολογία «...αντιτίθεται σε όλες τις μετέωρες κατασκευές και στα τυχαία ευρήματα, αντιτίθεται στην παραλαβή εννοιών που είναι μόνο κατ' επίφαση δικαιωμένες, αντιτίθεται σ' εκείνα τα ψευδοερωτήματα που συχνά για ολόκληρες γενιές παρουσιάζονται ως προβλήματα¹⁰». Πρόκειται για μια στάση που εκφράζει κάτι απλό και βαθύ: την αναγνώριση και το σεβασμό αυτού που έρχεται σε παρουσία, χωρίς να το διαστρεβλώνει ανάγοντάς το σε κάτι άλλο. Καλούμαστε να προσεγγίσουμε τα πράγματα σαν να τα ανακαλύπτουμε για πρώτη φορά, ώστε να μπορέσουμε να τα δούμε με μια φρέσκια και καθαρή ματιά. Θα μπορούσαμε να προσθέσουμε ότι η Φαινομενολογία καθοδηγείται από τα «μικρά πράγματα», ενάντια στις μεγαλόστομες θεωρητικές κατασκευές, γιατί νοιώθει ότι το μυστικό της πραγματικότητας κρύβεται ακριβώς στα ίδια τα πράγματα. Πρόκειται για ένα αίσθημα ζωής που προσπαθεί να δημιουργήσει μια κατοικία για τον άνθρωπο μέσα σ' έναν κόσμο αποξενωμένο. Εάν μπορούμε ακόμη να κερδίσουμε μια ανθρώπινη κατοίκηση και έναν κόσμο, αυτό θα προέκυπτε μέσα από τη παραμονή στη μαγεία των ίδιων των πραγμάτων. Σε μια εποχή που διαφημίζει σαν πλεονέκτημά της την πλήρη απομάγευση, η Φαινομενολογία ξεκινά με τα μικρότερα και ταπεινότερα πράγματα και με τις λιγότερο λαμπερές και πομπώδεις λέξεις.

Η Ερμηνευτική Φαινομενολογία

Η ένσταση του **Heidegger** και η διαφοροποίησή του από τον Husserl, έγκειται στο ότι παρ' όλο που ο Husserl επιζητά ένα βλέμμα έξω και πέρα από οποιαδήποτε προϋπόθεση και προ-κατάληψη, ένα βλέμμα που θα εστιάζει μόνον στη καθαρή προφάνεια των βιωματικών εμπειριών ως φαινομένων, τελικά, χωρίς να το καταλαβαίνει, υιοθετεί σιωπηρά και επαναλαμβάνει τις βασικές προ-υποθέσεις, προ-κατανοήσεις και προ-παραδοχές που αποτελούν τα αφανή θεμέλια της Νεώτερης Εποχής. Βασίζεται σε μια απόλυτη οντολογική αφετηρία που λειτουργεί ως αξίωμα, αλλά αυτό αδυνατεί να το αντιληφθεί και ως εκ τούτου δεν μπορεί να το θέσει υπό ερώτηση και αμφισβήτηση. Η οντολογική αφετηρία του Husserl είναι ότι τα συνειδησιακά ενεργήματα (ως φορέας υποκειμενικότητας) είναι ο τόπος συγκρότησης του νοήματος κάθε αντικειμενικού. Ως εκ τούτου, προσπαθεί μέσα από τη μεθοδική διερεύνηση των συνειδησιακών ενεργημάτων, να διασφαλίσει βέβαιη και έγκυρη γνώση αναφορικά με τον τρόπο της νοηματικής συγκρότησης των αντικειμένων. Συνεχίζει, δηλαδή, να κινείται στο «καρτεσιανό» πεδίο ενδιαφέροντος για την έσχατη θεμελίωση της εμπειρίας, στην ανθρώπινη υποκειμενικότητα. Έτσι όμως, τελικά, μετατρέπει τα όντα σε αντικείμενα μιας παραστασιακής- αντικειμενοποιητικής

⁹ Heidegger, *Είναι και Χρόνος*, σελ. 73, ελλ. Μετάφραση Γιάννη Τζαβάρα

¹⁰ Στο ίδιο, σελ. 63

σκέψης, η οποία γίνεται ο μοναδικός χώρος μέσα στον οποίο μπορεί να υπάρξει αλήθεια. Ως αποτέλεσμα έχουμε μια ελλιπή εκδίπλωση της φαινομενολογίας η οποία τελικά αυτοεγκλωβίζεται και αυτοαναιρείται.

Με την Ερμηνευτική Φαινομενολογία, έτσι όπως την εισηγείται ο Heidegger, επιτελείται μια μετάθεση του ενδιαφέροντος από το χώρο της συνείδησης (ως αποβλεπτική και θεμελιακή δομή της ανθρώπινης συμπεριφοράς) στη σφαίρα του καθημερινού «κόσμου» της ζωής, καθώς τα φαινόμενα της συνείδησης έχουν ως προϋπόθεσή τους τη σφαίρα του καθημερινού πράττειν. Ως εκ τούτου, η κατανόηση δεν έχει τίποτα να κάνει με την αναζήτηση εγγυημένων (και, εν τέλει, στατικών και άχρονων) βεβαιοτήτων. Η κατανόηση έχει μια **έγχρονη** δυναμική και επιδιώκεται **μέσα από τη σχέση** στην οποία, το προς κατανόηση, κατανοείται και αποκτά «σάρκα και οστά». Κατ' αυτόν τον τρόπο, η κατανόηση δεν εκλαμβάνεται ως ζήτημα μιας απρόσωπης τεχνικής, αλλά προϋποθέτει δέσμευση και ενεργό συμμετοχή μέσα από μια συνομιλία, μια διαδικασία καλέσματος (πρό-κλήσης) και ανταπόκρισης. Το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα δεν είναι η επιδίωξη μιας αντικειμενικής γνωστικής βεβαιότητας, αλλά η **εμπειρία μιας αληθινής συνάντησης**. Κάτι τέτοιο δεν είναι ζήτημα μιας καλλιεργημένης, μεθοδικής και χωρίς προκαταλήψεις τεχνικής που αφορά ένα εντέλει αποστασιοποιημένο άτομο που βρίσκεται εκτός σχέσεων, αλλά προϋποθέτει την εμπλοκή μας και τη συμμετοχή μας.

Μια τέτοια συνάντηση, δεν είναι δυνατόν να είναι αποκαθαρμένη από τις παραδεδεγμένες ιδέες ή προ-καταλήψεις μας, καθώς σε κάθε συνάντηση, μιλά ένα ολόκληρο πλέγμα σχέσεων που επιδρά πάνω μας και μας προ-καταλαμβάνει, είτε το γνωρίζουμε είτε όχι. Ενώ η μεθοδολογία των επιστημών της Νεωτερικότητας, διεκδικεί την «αντικειμενική» και βέβαιη γνώση, που μπορεί να είναι «καθαρή» και απαλλαγμένη από προ-καταλήψεις, η *Ερμηνευτική Φαινομενολογία* υπογραμμίζει ότι κάθε γνώση (όπως και κάθε άμεσα βιούμενη πραγματικότητα) προκύπτει, αναπόφευκτα, στο έδαφος μιας προ-κατάληψης και μιας προ-κατανόησης. Το τεχνοκρατικό βλέμμα της Νεωτερικότητας δεν αναρωτιέται ουδόλως για τις προ-καταλήψεις που συνιστούν τη θεμελίωσή του. Καθώς τις (οντολογικές) προϋποθέσεις του τις εκλαμβάνει εξ ολοκλήρου ως δεδομένες και αυτονόητες, δεν είναι σε θέση να τις επερωτήσει και πολύ περισσότερο να τις αμφισβητήσει. Για την Ερμηνευτική Φαινομενολογία όμως δεν είναι έτσι. Κάθε φορά ανακαλύπτουμε τον εαυτό μας να βρίσκεται ήδη «εριμμένος», με τον α ή τον β τρόπο, στη διανοικτότητα μιας ερμηνεύσης και μιας κατανόησης, δηλαδή σε μια συνάντηση και μια ανταπόκριση, σε μια σχέση με το «προς-κατανόηση». Ως εκ τούτου, δεν μπορούμε να κατανοήσουμε κάτι, το οτιδήποτε, ωσάν να επρόκειτο για ένα ατομικό και μεμονωμένο φαινόμενο, ανεξάρτητο από την διανοικτότητα (δηλαδή την προ-κατάληψη) στην οποία ήδη βρίσκομαι και μέσα από την οποία το προσλαμβάνω. Δεν μπορούμε να κατανοήσουμε κάτι, ξεκομμένο από το ευρύτερο πλαίσιο και το πλέγμα των σχέσεων και των αναφορών στις οποίες βρίσκομαι δηλαδή έξω από τον «κόσμο» μου και την ιστορικότητά του. Δεν υπάρχει τρόπος δηλαδή «να μπει ο κόσμος σε παρένθεση» (όπως θα ήθελε ο Husserl) και δεν είναι καν αυτό ζητούμενο. Κάτι τέτοιο θα ήταν δυνατόν να συμβεί μόνον αν ο εαυτός μας θα μπορούσε να υπάρχει εκτός σχέσεων, και εκτός «κόσμου». Όμως, βασικό οντολογικό χαρακτηριστικό του ανθρώπου, είναι ότι δεν υφίσταται άνθρωπος έξω από έναν «κόσμο» και δεν είναι δυνατόν να κατανοήσουμε έναν άνθρωπο αν δεν κατανοήσουμε τον «κόσμο» του, αν δεν κατανοήσουμε την ευρύτερη οντολογική επικράτεια μέσα στην οποία «εξ-ίσταται» (existence) η ύπαρξή του. Η κάθε ανθρώπινη ύπαρξη μόνο «εν-τω-κόσμω» μπορεί να «είναι» -εκεί βρίσκεται η προσωπική της αλήθεια και η ελευθερία της.

Έτσι, για την Ερμηνευτική Φαινομενολογία, η διανοικτότητα μιας κατανόησης είναι δεμένη στενά αφ' ενός με τη σχέση (τη συνάντηση και τη συνομιλία) αυτού που έρχεται και με βρίσκει (το μέλλον), και αφ' ετέρου με τις προ-κατανοήσεις και τους προ-καθορισμούς στους οποίους ήδη βρισκόμαστε (το παρελθόν). Είναι δεμένη με τον «κόσμο» μου και τον χρονισμό του, μέσα σε ένα διαρκές παιχνίδισμα κλειστότητας/ανοικτότητας, όπου το ένα παραπέμπει στο άλλο. Η κατανόηση, ως εκ τούτου, είναι συνυφασμένη με την περατότητα, την προσωρινότητα και την ιστορικότητα που βρίσκονται εγγεγραμμένα στο βίωμά μου, στο σώμα μου, στη σύνολη ύπαρξή μου.

Η θεραπευτική επίδραση του Μηδενός

Τι είναι αυτό που μας επιτρέπει να συνειδητοποιήσουμε την προ-κατάληψη και την προ-κατανόηση στην οποία ήδη βρισκόμαστε; Τι μας σπρώχνει σε μια συνομιλία με τον «κόσμο» στον οποίο ήδη κατοικούμε; Πως συμβαίνει η προ-κατάληψή μας και ο «κόσμος» μας (δηλαδή η ίδια η ύπαρξή μας) που συνήθως διαλανθάνουν της προσοχής μας ή εκλαμβάνονται ως κάτι δεδομένο και αυτόνομο, να ξεκινούν κάποια στιγμή να μας γίνονται θέμα και να μας κάνουν να απορούμε και να αναρωτιόμαστε; Τι είναι αυτό που μας βγάζει από τη στατικότητα και την καθήλωση, γονιμοποιεί την ύπαρξή μας και της επιτρέπει να ζωντανεύει, δηλαδή να γίνεται έγχρονη;

Το Μηδέν, εδώ, δεν είναι «ο κενός χώρος» του Λευκίππου -ο άδειος από το οτιδήποτε χώρος. Επίσης, δεν είναι κάτι που υπάρχει ανεξάρτητα από τον άνθρωπο, καθώς σχετίζεται με το φαινόμενο του «κόσμου» καθώς και με αυτό τούτο το Είναι. Κατά τον Heidegger, είναι το έτερον του όντος, είναι το πέπλο τού *Είναι*. Μπορούμε να το νοιώσουμε μέσα από την αποσταθεροποίηση, το έλλειμμα, την απροσδιοριστία και την κατάρρευση του νοήματος που υποβασιάζει έναν «κόσμο». Είναι το “δεν” του «κόσμου» μας και, την ίδια στιγμή, της ύπαρξής μας. Το *Μηδέν* «μηδενίζει», και βιώνεται από τον άνθρωπο ως μηδ-έν μέσα στο βίωμα της αγωνίας.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι κάθε προ-κατάληψη, δηλαδή κάθε διανοικτότητα και κάθε «κόσμος» στον οποίο εκάστοτε βρίσκομαι, υφάινεται στη βάση της περατότητας, μέσα από τη διαρκή παρουσία της απουσίας, τη διαρκή υπενθύμιση της σύμπλεξης Είναι/μη-Είναι, τη διαρκή σιώπηση/μίλημα του Μηδενός. Πρόκειται για την άρθρωση της ύπαρξής μας γύρω από την εξάρθρωση ή την έλλειψη, τη διαταραχή της κανονικότητας και την αδυνατότητα συγκρότησης οποιασδήποτε ταυτότητας ως ολότητας. Ο εκάστοτε «κόσμος» στον οποίο βρίσκουμε τον εαυτό μας εριμμένο, υφάινεται στο έδαφος του παιχνιδίσματος Είναι/Μηδενός ως η αδυνατότητα μιας σταθερής πληρότητας και ως η (τραυματική συνήθως) κατάρρευση κάθε κανονικότητας. Το εκάστοτε φαινόμενο διασχίζεται από μίαν αντίφαση καθώς βρίσκεται διαρκώς σε μια ταλάντευση, μια «οντολογική αμφιθυμία» μεταξύ Είναι/μη-Είναι. Η συγκρότησή του είναι πάντα μια ασταθής συγκρότηση που, την ίδια στιγμή, είναι πράξη ζωής και θανάτου. Όλη μας η ύπαρξη είναι πράξη ζωής και θανάτου καθώς αφ-οράται διαρκώς από το *Μηδέν* -αρθρώνεται και συγκροτείται γύρω από αυτό. Με αυτήν την έννοια, το ότι ο άνθρωπος βρίσκεται «εν-τω-κόσμω» θα πει ότι βρίσκεται «εν-τω-Μηδενί».

Μέσα από τις αναρίθμητες κινήσεις της καθημερινότητάς μας, μέσα στις διάφορες αποφάσεις που (συχνά ασυναίσθητα) παίρνουμε για μικρά ή μεγάλα θέματα, εμπεριέχεται –είτε το γνωρίζουμε είτε όχι- η οντολογική μας αβεβαιότητα, δηλαδή το παιχνίδισμα Είναι/Μηδενός. Αυτή η αβεβαιότητα είναι που κάποιες στιγμές ξυπνά (και μας ξυπνά) βγάζοντάς μας από τη βεβαιότητα του υπνοβάτη (που αποτελεί ίσως τη συνηθισμένη μας κατάσταση) και δημιουργεί εκείνη τη διανοικτότητα (αίθριο) στην οποία μπορεί ο τρόπος της ύπαρξής μας (ο «κόσμος» μας) να αιθριάσει και να μας γίνει θέμα. Η επενέργεια του Μηδενός και η ανησυχία που το συνοδεύει είναι που μας κάνει να αναρωτιόμαστε σχετικά με παγιωμένες καταστάσεις και απολιθωμένες συνήθειες και μας χαρίζει τη δυνατότητα της κίνησης, του γίνεσθαι και της διάνοιξης νέων «κόσμων». Μας χαρίζει δηλαδή την δυνατότητα της ύπαρξης.

Τι σημαίνουν όλ' αυτά για τη θεραπεία;

Για την *Daseinsanalysis*, μια Φαινομενολογική-Υπαρξιακή ψυχοθεραπεία δεν μπορεί να αντιμετωπίσει, έναν άνθρωπο σαν ένα απλό περιστατικό νεύρωσης, ψύχωσης, κατάθλιψης, ή μανίας, σαν ένα περιστατικό πρόσωπο και ανώνυμο, ξεκομμένο από τον «κόσμο» του. Δεν μπορούμε να κατανοήσουμε έναν άνθρωπο αν δεν κατανοήσουμε τον «κόσμο» του, που σημαίνει, τον τρόπο της ύπαρξής του. Πρέπει να συνομιλήσουμε ξανά και ξανά μαζί του και όχι να ξεμπερδεύουμε βάζοντάς του μια ταμπέλα και κατηγοριοποιώντας τον σε μια κατηγορία. Να συνομιλήσουμε, να προσπαθήσουμε να τον κατανοήσουμε και τότε, φαινομενικά άσχετα και ασύνδετα μεταξύ τους συμπτώματα, αποκτούν νόημα και σύνδεση καθώς τοποθετούνται στον οριζόντα νοήματος τού συγκεκριμένου «κόσμου» τού συγκεκριμένου ανθρώπου.

Ας ανατρέξουμε στον άνθρωπο του οποίου τα συμπτώματα σκιαγραφήσαμε στην αρχή του κειμένου και ας προσπαθήσουμε να τον ακούσουμε πιο προσεκτικά και να καταλάβουμε την εμπειρία του: Μιλάει για το σώμα του. Το νοιώθει σφιγμένο και βαρύ. Η ακαμψία δεν περιορίζεται μόνο σε συγκεκριμένα σημεία (στήθος, λαιμός) αλλά διαχέεται σε όλο το σώμα. Το κάποτε «ζωντανό σώμα» του έχει χάσει τη ρέουσα κινητικότητά του, έχει πετρώσει και το βάρος του, τού γίνεται τώρα αισθητό. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η σωματικότητα του σώματος –η οποία δεν γίνεται θέμα κατά τη διάρκεια της καθημερινότητας- τώρα έχει γίνει ένα επώδυνο πρόβλημα. Το σώμα του είναι άκαμπτο και δεν δονείται, δεν αντηχεί, δεν συν-κινείται. Σαν να βρίσκεται εγκυστωμένος και περιορισμένος μέσα σε μια άκαμπτη-πετρωμένη κλειστότητα που δεν του παρέχει πρόσβαση σε κανένα «έξω» -δεν μπορεί να ανταποκριθεί σε κανένα κάλεσμα, δεν εκτείνεται σε κανέναν είδους συνομιλία. Το σώμα του δεν εκτείνεται πλέον σε έναν «κόσμο», δεν συμμετέχει στη συγκρότηση κανενός «κόσμου», αλλά αντίθετα στέκεται ως εμπόδιο. Το ίδιο και οι αισθήσεις του. Περιγράφει άμβλυση της γεύσης και της όσφρησης, που δεν μπορούν να υποδεχτούν κανέναν «κόσμο» -όλα απόκοσμα. Έχει χάσει την ικανότητα της υποδοχής, της αντήχησης και της ανταπόκρισης. Δεν νοιώθει πια τίποτα καθώς δεν τον συν-κινεί η παρουσία ούτε των πραγμάτων ούτε των ανθρώπων. Έχει χάσει την ικανότητα να παραμένει συντονισμένος με το περιβάλλον του και τον κοινό «κόσμο». Ως εκ τούτου, καθώς αδυνατεί να ανταποκριθεί σε κάτι (σε οτιδήποτε) που τον καλεί, δεν βρίσκει νόημα σε τίποτα. Νοιώθει απομονωμένος ανάμεσα σε αντικείμενα (σαν αντικείμενο κι αυτός) που δεν σχετίζονται μεταξύ τους, ασύνδετα και σκόρπια. Επίσης, η εμπειρία του χρόνου χάνει την πρότερη ροή, καθώς είναι σαν να ζει έναν άλλο χρόνο που χαρακτηρίζεται από ακινησία, ή σαν να βιώνει μια διαστολή του χρόνου, σαν ο χρόνος να έχει μεγαλύτερη διάρκεια. Η εμπειρία του χρονισμού τής δικής του ύπαρξης «κολλάει» ενώ, την ίδια στιγμή, ο χρονισμός των υπολοίπων κυλάει και τον προσπερνάει. Το σταμάτημα και το κόλλημα του χρόνου όπως εκείνος τον βιώνει, δεν του επιτρέπει να διανοιχθεί σε ένα μέλλον, αλλά ούτε είναι σε θέση να αφήσει πίσω του το παρελθόν. Όπως ζει ένα ακινητοποιημένο και πετρωμένο σώμα έτσι ζει κι έναν ακινητοποιημένο και πετρωμένο χρόνο. Την ίδια στιγμή, έχει χάσει και τον συγχρονισμό του με τους άλλους και νοιώθει παράταιρος. Η επικοινωνία με τους άλλους προϋποθέτει έναν συντονισμό με αυτούς, μια συνήχηση, μια συμφωνία με τον χρόνο των άλλων, πράγματα που συνδιαμορφώνουν έναν κοινά βιωμένο χρόνο και έναν κοινό «κόσμο». Η αδυναμία του να ακολουθήσει το ρυθμό των άλλων τον κάνει να νοιώθει ότι όλα φεύγουν και όλοι τον προσπερνάνε. Δεν μπορεί να μπει σε συνομιλία με τους άλλους και νοιώθει ότι οι επιθυμίες τους γι' αυτόν τον βαραίνουν και του δημιουργούν επιπλέον πίεση. Προτιμά να τους αποφεύγει.

Τα συμπτώματα που εμφανίστηκαν συνοδεύουν έναν μεγάλο χωρισμό. Βασικό του θέμα ήταν πάντα ο χωρισμός, η απώλεια, η μοναξιά, η εγκατάλειψη. Αυτό τον οδηγούσε σε εξαρτητικές σχέσεις όπου γινόταν πολύ δοτικός, υποχωρητικός και εξυπηρετικός. Παράλληλα έδειχνε μεγάλη γενναιοδωρία, ευαισθησία και συμπόνια χωρίς όρια. Το μόνο που ήθελε, όσο τίποτ' άλλο, ήταν να αγαπά και να αγαπιέται. Η στενή σχέση τού προσέφερε ένα αίσθημα ασφάλειας ενώ τώρα ο χωρισμός τού προκαλεί φόβο και ανασφάλεια. Ο κόσμος πλέον τού φαίνεται ξένος και ανοίκειος. Στην αρχή σκεφτόταν συνέχεια ότι αυτός ήταν που τα προκάλεσε όλ' αυτά, καθώς τα σφάλματά του οδήγησαν τη γυναίκα του να τον εγκαταλείψει και αυτά που τού συμβαίνουν είναι αυτά που τού αξίζουν. Προκάλεσε αυτό ακριβώς που φοβόταν περισσότερο από κάθε τι άλλο και τώρα πια δεν είναι σε θέση ούτε να σκεφτεί ούτε να νοιώσει τίποτα. Σαν όλα να έχουν πετρώσει και να του είναι απόμακρα και ξένα. Το μόνο που μπορεί να πει είναι ότι έχει χάσει την υγεία του και δεν είναι καλά.

Ας προσέξουμε ότι ο συγκεκριμένος άνθρωπος δεν βρίσκεται απλώς σε ένα πένθος για κάτι που έχασε «εκεί έξω». Πρόκειται για μια απώλεια που αγγίζει το είναι του σε βαθύτερο επίπεδο καθώς αφορά τον τρόπο του «κόσμου» του, δηλαδή το στήσιμο της ίδιας του της ύπαρξης. Η απώλεια που ήλθε και τον βρήκε, έπληξε (μηδένισε) τον οικείο του τρόπο κατοίκησης σε έναν «κόσμο», χωρίς όμως να μπορέσει να γονιμοποιήσει τη γέννηση ενός νέου τρόπου κατοίκησης και ενός νέου «κόσμου».

Είναι στην ανθρώπινη φύση ότι όταν «είμαστε καλά», δηλαδή «υγιείς», ο τρόπος με τον οποίο «είμαστε», συνήθως δεν μας απασχολεί. Ο τρόπος του «κόσμου» μας (δηλαδή της ύπαρξης μας) είναι σαν να διαλανθάνει και να αυτοαποκρύπτεται χωρίς να μας γίνεται καν θέμα. Η καθημερινότητά μας ρέει, μέσα από ένα –συντά αδιόρατο- αίσθημα του «είμαι καλά» και «όλα

πάνε καλά». Αυτό το «είμαι καλά» δεν αφορά μια εσωτερική κατάσταση ενός υποκειμένου που βρίσκεται αποκομμένο (δηλαδή ά-σχετο) από το περιβάλλον του. Ο τρόπος με τον οποίο «είμαστε» είναι μια συνολικότερη κατάσταση που αφορά τον «κόσμο» (in-der-Welt-Sein) που συγκροτεί την ύπαρξή μας (ως Da-Sein), όντας σε διαρκή σχέση με τους άλλους ανθρώπους (ως Mit-Sein¹¹), αλλά και γενικότερα, όντας σε επαφή με τα πράγματα που μας αφ-ορούν και μας προσ-καλούν. Το «είμαι καλά» έρχεται ως εκείνη η αίσθηση που έχουμε όταν μπορούμε να ανταποκρινόμαστε στις αναταράξεις και τις προ-κλήσεις που μας συναντούν μέσα στη καθημερινότητά μας, όταν μπορούμε να είμαστε λειτουργικοί και να περνάμε στην αρμόζουσα δράση. Προ-υπόθεση είναι ότι ο «κόσμος» μας μπορεί να εμπειρέξει, να νοηματοδοτήσει και να ανταποκριθεί σε αυτά που έρχονται και τον βρίσκουν. Υπάρχει όμως και η περίπτωση αυτό το «είμαι καλά» να δοκιμαστεί μέσα από έντονες αναταράξεις που συμβαίνουν σε βαθύτερο επίπεδο καθώς δοκιμάζεται ο ίδιος ο τρόπος του «κόσμου» μας, δηλαδή το στήσιμο της ίδιας μας της ύπαρξης. Αναταράξεις που προκαλούνται καθώς ανοίκει ερεθίσματα έρχονται και μας βρίσκουν αποσταθεροποιώντας την πρότερη οικεία ισορροπία μας. Τότε μπορεί να προκύψει η ανισορροπία και η ακινητοποίηση της νόσου. Παράλληλα όμως, διανοίγεται η δυνατότητα μέσα από αυτό το «δεν είμαι καλά», χάρη στη διαταραχή, να μας γίνει θέμα ο μέχρι τώρα τρόπος του «κόσμου» μας (δηλαδή της ύπαρξής μας), ο οποίος συνήθως διαλανθάνει και αυτοαποκρύπτεται.

Με αυτήν την έννοια, το να είμαι «ψυχικά υγιής» παραπέμπει και σε ένα βαθύτερο επίπεδο από αυτό του απλώς «είμαι καλά» της καθημερινότητας. Παραπέμπει στο ότι μπορώ να αντέχω την ανατάραξη που δημιουργεί η αποσταθεροποίηση των οικείων τρόπων του «κόσμου» μου, δηλαδή της ύπαρξής μου. Μπορώ να υποδέχομαι την αποσταθεροποίηση και τη διαταραχή και αυτό μου δίνει τη δυνατότητα για μια νέα συνομιλία, νέα νοήματα και μια νέα κατοίκηση. Σε αυτήν την οπτική, η διαταραχή και το πρόβλημα θα μπορούσαν να ιδωθούν όχι σαν αντίπαλος της υγείας αλλά, αντίθετα, σαν πυρηνικό συστατικό της. Η υγεία και η ασθένεια δεν συνιστούν κάτι ριζικά διαφορετικό, αλλά περισσότερο πρόκειται για την ανάδυση του οικείου μέσα από το ανοίκειο και όπου το ένα υπάρχει προς χάριν του άλλου. Στο το αέναο παιχνίδισμα *Είναι* και *Μηδενός*, ο «*τρώσας και ιάσεται*» πάνε μαζί: πρόκειται για τον ρυθμό της Ζωής.

Ο συγκεκριμένος άνθρωπος όμως, βρέθηκε έξω από το ρυθμό της Ζωής καθώς του ήταν τόσο ξένο και ανοίκειο αυτό που ήλθε και τον βρήκε (η πλήξη του Μηδενός), ώστε να μην μπορεί να υπάρξει κανενός είδους συνομιλία. Σταμάτησε να ρέει ο «κόσμος» του και ακινητοποιήθηκε. Αυτό σημαίνει ότι ακινητοποιήθηκε (πέτρωσε) συνολικά η ύπαρξή του, μετατράπηκε σε έναν κλειστό και αφιλόξενο «κόσμο», έγινε κάτι σαν ένα άψυχο αντικείμενο, σαν ένα πράγμα. Αυτό γίνεται αισθητό στον τρόπο που βιώνει τη *σωματικότητα* του, αλλά και στον τρόπο που βιώνει το χρόνο και τη σχέση με τους άλλους.

Η Θεραπεία

Η Φαινομενολογική-Υπαρξιακή ψυχοθεραπεία, σε αντίθεση με τις θετικιστικές και τις εμπειριστικές θεωρίες, δεν αποβλέπει σε ένα πρότυπο εξήγησης αντλημένο από τις φυσικές επιστήμες και σε μια αιτιοκρατική αντιμετώπιση. Αποβλέπει στη δημιουργία μιας αληθινής θεραπευτικής συνάντησης που θα επιτρέψει τη συνομιλία με αυτό που έρχεται και μας βρίσκει (το μέλλον), και με τις προ-κατανοήσεις και τους προ-καθορισμούς στους οποίους ήδη βρισκόμαστε (το παρελθόν). Ως προς αυτό, η δημιουργία ενός θεραπευτικού πλαισίου και μιας ατμόσφαιρας εμπιστοσύνης και συνεργασίας βοηθά τον θεραπευόμενο να αντέξει και να αναγνωρίσει την ανατάραξη που ήλθε και τον βρήκε. Στο βαθμό που θα επιτευχθεί αυτό, καθίσταται δυνατόν να γίνει σταδιακά θέμα της θεραπείας ο τρόπος με τον οποίο ο συγκεκριμένος άνθρωπος διανοίγεται στο παιχνίδισμα *Είναι* και *Μηδενός*, δηλαδή ο τρόπος με τον οποίο δομείται και διανοίγεται ο «κόσμος» του. Αυτό σημαίνει να αναγνωρίσει τη δική του συμμετοχή σε όλο αυτό που του συμβαίνει, να αναγνωρίσει το πρόβλημα, να στραφεί στη δική του εμπειρία και να συνομιλήσει μαζί της. Πρόκειται περισσότερο για άσκηση ενός άλλου τρόπου ύπαρξης που έχοντας ως

¹¹ «In-der-Welt-Sein» και «Mit-Sein»: Πρόκειται για όρους του Heidegger που σημαίνουν αντίστοιχα «εν-τω-κόσμω-είναι» και «συν-είναι». Παραπέμπουν στην έννοια του «κόσμου» και της «σχέσης με τον άλλο».

συνειδητό επίκεντρο το *Μηδέν* κάθε δεδομένης κατασκευής και κάθε βεβαιότητας, εκπύσσεται με οδηγό την επερώτηση και την απορία.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, θα ήταν δυνατόν να προκύψει ένα είδος θεραπευτικής σχέσης που θα ήταν σε θέση να καλέσει τα εμπλεκόμενα πρόσωπα, όχι σε ανεύρεση μιας προϋπάρχουσας αλήθειας, ούτε σε παραίτηση από κάθε έννοια αλήθειας, αλλά σε αμοιβαία διάνοιξη μιας διαρκώς επερχόμενης αλήθειας. Σε μια τέτοια περίπτωση, αυτό που θα χαρακτήριζε τη ποιότητα της θεραπευτικής σχέσης θα ήταν ότι θα διαμόρφωνε ένα πεδίο συνάντησης στο οποίο θα ήταν δυνατόν να αναφύεται η αλήθεια ως δημιουργία. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η θεραπεία στοχεύει ακριβώς στη συγκρότηση του ιδιαίτερου εκείνου χώρου εντός του οποίου ο άνθρωπος μπορεί να γίνετα ύπαρξη και να έρχεται στην αλήθεια του, ως πράξη συνομιλίας, πέρα από τις άμυνες μιας κλειστότητας που υπερασπίζονται ένα στατικό «κόσμο». Πρόκειται για μια συνομιλία που δημιουργεί αλήθεια στο βαθμό που αφήνει την ύπαρξη να διανοίγεται σε αυτό που της διαφεύγει. Κάτι τέτοιο θα προϋπέθετε την εννόηση της ύπαρξης, όχι σαν ένα στατικό «κόσμο» αλλά σαν μια διαδικασία: η διαδικασία του «να γίνεις». Η έννοια της ύπαρξης ως «το να γίνεις» προϋποθέτει κάτι διαφεύγον, ένα ριζικό *Μηδέν*, δηλαδή την ετερότητα που βρίσκεται στον πυρήνα της ύπαρξης. Δεν αποτελεί μια αναγνωρίσιμη ενότητα ή τόπο αλλά είναι «μη τόπος», μια διαρκής δυνατότητα ανάδυσης της πολλαπλότητας. Με αυτήν την έννοια, το «να γίνεις», δεν είναι μια διαδικασία στο κενό, αλλά περισσότερο μια συνομιλία που προϋποθέτει το κενό (το *Μηδέν*).

Η θεραπεία προκύπτει μέσα από μια συνάντηση, συνομιλία, σχέση και –την ίδια στιγμή– μια αντίσταση. Ο τόπος της αντίστασης βρίσκεται στον τόπο του κανενός, στον τόπο που δεν υφίσταται –στις παρυφές της ύπαρξης, στα όρια της αβύσσου. Η θεραπευτική συνομιλία, τη στιγμή που διανοίγει κάτι (κι ονομάζοντάς το, το οριοθετεί και το συγκροτεί ως φαινόμενο), την ίδια στιγμή, αποκλείει. Ο Medard Boss τονίζει: *«Διανοικτότητα, μπορεί να υπάρξει μόνον συνδεδεμένη με κλειστότητα. Το ένα παραπέμπει στο άλλο. Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι κάθε κλειστότητα είναι ένας ιδιαίτερος τρόπος ανοικτότητας. Η δια-θεση στην οποία βρίσκεται ανά πάσα στιγμή η διανοικτότητα της ύπαρξής μας, προσδιορίζει το ιδιαίτερο εύρος ή τη κλειστότητα, τη φωτεινότητα ή τη σκοτεινότητα αυτής της ύπαρξης¹²»*.

Η οριοθέτηση (δηλαδή η ερμηνεία, δηλαδή η πράξη της ονομασίας) αφήνει από έξω μια επικράτεια που έχει φασματική ύπαρξη, ή που μόνον υπονοείται. Η σημασία και η εγκυρότητα μιας θεραπευτικής πράξης, το αν θα επιβιώσει και θα λειτουργήσει, εξαρτάται από την ικανότητά της να ανταπεξέλθει στην επαφή της με το ασταθές και το διαφεύγον της, στο πλαίσιο της αλληλεπίδρασης της με αυτό. Όταν στη θεραπεία καταδεικνύεται η σχετικότητα του «κόσμου» στον οποίο βρισκόμαστε καθηλωμένοι, δεν σημαίνει ότι αυτομάτως αποκτούμε πλέον πρόσβαση σε μια πιο αληθινή πραγματικότητα. Αυτό που γίνεται, είναι ότι η απελευθέρωση από τη καθηλωση επιτρέπει την ανάδυση νέων δυνατοτήτων «κόσμου». Επιτρέπει την επανεκκίνηση του παιχνιδίσματος Είναι/Μηδενός και την εναρμόνιση με αυτό. Δεν υπάρχει τελικός εγγυητής της αλήθειας, δεν υφίσταται κάποια αυθεντία. Σε κάθε αλήθεια υπάρχει η τρύπα του ενδοχαιμικού που την καθιστά ελλειπική και οφείλουμε να το αποδεχτούμε ότι δεν βρίσκουμε ποτέ τις λέξεις για να εκφράσουμε κάτι το πλήρες και οριστικό. Ως εκ τούτου, η θεραπεία δεν μπορεί να βασίζεται σε μια ουτοπική εκπλήρωση μιας φαντασίωσης πληρότητας και αρμονίας, όπου οι ελλείψεις και οι συγκρούσεις τερματίζονται και παύει να υπάρχει κάθε είδος αναστάτωσης και πόνου. Η εγκατάλειψη της αυταπάτης μιας στέρεης και βέβαιης γνώσης μιας αντικειμενικής αλήθειας, δεν οδηγεί αυτομάτως σε μια κατάσταση απελευθερωμένη από εντάσεις –μια κατάσταση χωρίς διαταραχή και χωρίς πρόβλημα. Μια τέτοια συνειδητοποίηση δεν σημαίνει παραίτηση. Αντίθετα, διανοίγει στην ατέρμονη κίνηση που αφορά την αληθοποίηση του Μηδενός. Είναι η αναγνώριση πως οτιδήποτε συμβαίνει ενέχει την έλλειψη και την αποδόμησή του.

Το συναρπαστικό όταν δει κανείς έτσι τη θεραπεία είναι πως, όποτε συμβαίνει, έχει ένα χαρακτήρα ενδοχαιμικό: δεν είναι ποτέ προϊόν μιας υποκειμενικότητας που θέτει εαυτήν, δεν

¹² Ο Medard Boss, επηρεασμένος από τον Ludwig Binswanger (τον εισηγητή της Daseinsanalysis), έδειξε ζωηρό ενδιαφέρον για την πρακτική εφαρμογή της φαινομενολογίας του Heidegger στη ψυχοθεραπεία και επεδίωξε προσωπική επαφή και γνωριμία με αυτόν. Από το 1959 έως το 1968, διοργάνωσε στο Zollikon της Ελβετίας, μαζί με τον Heidegger, τα παγκοσμίως πλέον γνωστά "Zollikon Seminars".

είναι κάτι που κατέχουμε αλλά ένα «*συμβάν*¹³» το οποίο επιτρέπει να φωτιστεί το παρελθόν και το μέλλον με καινούργιο νόημα. Μια διακοπή της ροής του χρόνου, ως εγκυμονούσα στιγμή και ως κατώφλι, που μοιάζει να επαναπροσδιορίζει και να προσανατολίζει ξανά τούτη τη ροή, διαμορφώνοντας τους όρους για να χαραχτεί μια καινούργια πορεία. Ένας επαναπροσδιορισμός του εκάστοτε «*κόσμου*», που αποδεσμεύει τις ενυπάρχουσες σε αυτόν δυνατότητες καθώς υποδέχεται το ανοίκειο που εμπεριέχεται στο ήδη οικείο. Συνήθως στην καθημερινότητά μας, ο καθένας μας σκέπτεται συνεχώς και σκέπτεται συνήθως μονοσήμαντα στη βάση των αυτονόητων (και οικείων) προ-παραδοχών του, μέσα από μια απλώς μηχανική παράθεση στερεότυπων νοημάτων, λέξεων και καταστάσεων, απογυμνωμένων από το μήλημα των άλλων (των ανοίκειων) δυνατοτήτων που εμπεριέχουν. Ωστόσο οι ρυθμοί, οι εικόνες και τα νοήματα του ανοίκειου, σπινθηρίζουν με ένα δαιμονιώδες παιχνιδίσμα μέσα στο μήλημα της ύπαρξης που κατοικούμε, μέσα στις λέξεις της και τη σιωπή της. Τούτο συνήθως λησμονάται και παραβλέπεται.

Ως επίλογος

Η σκοπιά από την οποία η κυρίαρχη ψυχοθεραπευτική παράδοση της Νεωτερικότητας αντιμετώπισε και εξακολουθεί να αντιμετωπίζει το ζήτημα της ψυχοθεραπείας, είναι αυτή της ουδέτερης και αποστασιοποιημένης περιγραφής του τρίτου προσώπου, που στη βάση μιας δομημένης θεωρίας και προαποφασισμένων κατασκευών, επιχειρεί να εξηγήσει, να ελέγξει και να αφήσει πίσω της ένα σύνολο διαταραχών στις οποίες, ουσιαστικά, δεν συμ-μετέχει. Σε μια φαινομενολογική-υπαρξιακή ματιά, απεναντίας, η «*διαταραχή*» βρίσκεται στον πυρήνα της ύπαρξής μας, έχει να κάνει με εμάς τους ίδιους, με την αλήθεια της ίδιας μας της εμπειρίας. Η θεραπευτική κατεύθυνση σε αυτήν την περίπτωση, δεν είναι προς την εξάλειψη του ελλείμματος, είτε διά μέσου της προσφοράς μιας έτοιμης νοηματοδότησης (ενός εδάφους, ενός κρατήματος), είτε διά μέσου της αγνόησης του ελλείμματος ωσάν αυτό να μην υπάρχει. Η κατεύθυνση είναι προς το «*φαινόμενο*», δηλαδή στον πυρήνα του άμεσου βιώματός μας, απ' όπου μπορεί να αναδυθεί το ερώτημα που αφορά τους τρόπους του «*κόσμου*» μας και της ύπαρξής μας.

Ένα φαινομενολογικό ερώτημα συμπεριλαμβάνει τις προϋποθέσεις -τους αφανείς ιστορικούς και οντολογικούς όρους- στη βάση των οποίων συγκροτείται το βίωμά μας. Αυτό σημαίνει ότι σε τελική ανάλυση, η αντίληψη μας για την ψυχοθεραπεία δεν μπορεί παρά να είναι αλληλένδετη με την ιστορική και την οντολογική αλήθεια της εμπειρίας μας σχετικά με την ίδια την ανθρώπινη ύπαρξη. Αν ο «*κόσμος*» της Νεωτερικότητας είναι αυτός που αναφέρθηκε στην αρχή του παρόντος κειμένου (ένας «*κόσμος*» σε κρίση, σύγχυση και κατάρρευση), τότε θα μπορούσαμε να αναρωτηθούμε αν το πρόβλημα του σύγχρονου ανθρώπου είναι η ύπαρξη του ελλείμματος, δηλαδή, της κρίσης, ή μήπως ακριβώς αντίθετα, το πρόβλημα έχει να κάνει με τη συστηματική απώθηση του ελλείμματος και της κρίσης.

Αν δούμε τα πράγματα σε αυτή την οπτική, τότε τα ερωτήματα που αφορούν τη ψυχοθεραπεία σχετίζονται με την συνολικότερη στάση της εποχής μας. Πρόκειται για μια στάση που συγκρούεται με την ίδια την οντολογική συνθήκη της ανθρώπινης ύπαρξης, στο βαθμό που απωθεί και βυθίζει στη λήθη την πρωτογενή αναφορικότητα της ύπαρξης στο αέναο παιχνίδισμα του Είναι και του Μηδενός. Έτσι όμως, δεν υπάρχει η παραμικρή περίπτωση η κρίση να επερωτηθεί και να γίνει λόγος, και ως εκ τούτου, δεν υπάρχει η παραμικρή περίπτωση να αναδυθούν άλλες δυνατότητες διάνοιξης «*κόσμου*». Αυτό που προκύπτει είναι η ευόδωση της παθολογίας, που γέρνει άλλοτε προς την πλευρά της νευρωτικής οχύρωσης και της κατάθλιψης, άλλοτε προς τον ψυχωτικό κατακερματισμό, και, συνηθέστατα, προς την αδυναμία συγκρότησης οποιασδήποτε ταυτότητας -ο borderline άνθρωπος της εποχής μας που περιπλανιέται για να περιπλανιέται και που δεν μπορεί να δοθεί και να δεσμευτεί σε τίποτα. Ένας εαυτός που βολοδέρνει σε μια διαρκή ροή εικόνων και φαντασιώσεων, προσπαθώντας να ξεφύγει από τη σκιά του.

¹³ Συμβάν (Ereignis), όρος του Heidegger

Βιβλιογραφία αναφοράς:

- Heidegger, «*Είναι και Χρόνος*», μετάφραση-επιμέλεια Γιάννης Τζαβάρας, εκδόσεις Δωδώνη, 1998.
- Heidegger, «*Εισαγωγή στη Μεταφυσική*», προλεγόμενα-μετάφραση-επιμέλεια Χρήστου Μαλεβίτση, εκδόσεις Δωδώνη 1973.
- Heidegger, «*Η έννοια του Χρόνου*», προλεγόμενα-μετάφραση-επιμέλεια Δημήτρης Υφαντής, εκδόσεις Ροές, 2009
- Heidegger, «*Τι είναι Μεταφυσική;*» προλεγόμενα-μετάφραση-επιμέλεια Παναγιώτης Θανασάς, εκδόσεις Πατάκης, 2012
- Γιώργου Ξηροπαϊδη, «*Ο Heidegger και το πρόβλημα της οντολογίας*», εκδόσεις Κριτική 1995
- George Steiner, «*Χάιντεγκερ*». Μετάφραση Ασημίνα Καραβαντα, επιμέλεια Γκόλφω Μαγγίνη, εκδόσεις Πατάκης 2009.
- Medard Boss: «*Existential Foundations of Medicine and Psychology*» (Jason Aronson INC. Northvale, New Jersey, London 1994).
- Gion Condrau: «*Martin Heidegger's Impact on Psychotherapy*» (Edition Mosaic, Vienna Austria, 1998).
- Hans W. Cohn: «*Existential Thought and Therapeutic Practice*» (SAGE Publications LTD. London 2006)
- Κώστας Γεμενετζής: «*Το γράμμα Α*» (Εκδόσεις ΕΣΤΙΑ, 2005).
- Ηλίας Παπαγιαννόπουλος «*Επέκεινα της Απουσίας*» Εκδόσεις «*Ίνδικτος*» 2005